

Boros László

Kárpát-medencei nagyregény egy mikrokozmoszról

A könyvbarátok, különösen a társadalomtudományoktól erősebben fertőzöttek számára régi evidencia, hogy a pozsonyi Kalligram Kiadó a magyar nyelvű könyvkiadás egyik legnívósabb, élenjáró műhelye. Sikerszériák, egyszer majd talán tanítandó alaplátványok, lenyűgöző gyerekkönyvek sorozata látott napvilágot, áldozatos munkájuk nyomán, az elmúlt években is.

Külön kategóriát képvisel Hunčík Péter „Határeset” című regénye, amelynek lényegét a külső borítón alkalmazott írásmód fejezi csak ki igazán és sűrítetten: határESET. Az emberi világról enciklopédikus tudással és utánozhatatlan empátiával író tudós pszichiáter és közéleti ember első regénye jobban járt, mint számomra nagy elődje, Jászi Oszkár korszakos alaplátvány, a „A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés”. Utóbbi tucatnyian, ha értették és értékelték, a szerző szerint igazán csak Ady Endre és Mocsáry Lajos, meg talán Somló Bódog. Hunčík könyvének már a harmadik kiadása van a piacon, de nincs benne a magyarországi intellektuális közbeszéd fősodrában, és főleg nincs azon a kitüntetett helyen, ahová való, színvonala, tartalma, esztétikuma, elképesztően élvezetes olvashatósága alapján.

Ami bennem összekovácsolja Jászit és Hunčíkot, az a kelet-közép-európai lét magyar lenyomatának, az együtt élő népek világának *elfogultságoktól mentes* ábrázolási képessége. A földkerekségen élő magyar emberek gondolkodásában és lelkében beláthatatlan időtávban egy fogalomban sűrűsödik mindaz, amiről a könyv szól, bár említésre is alig kerül, és ez Trianon, meg a következményei. Az aláírásnak helyszínt adó kastély nevével fémjelzett békediktátum visszavonhatatlanul megszüntetett egész világokat, megdönthetetlennek hitt státuszokat, cáfolhatatlannak vélt tévhiteket, naiv illúziókat zúzott szét és valóságos együttélési-együttműködési szövedékek szétbogozhatatlannak látszó hálózatait fejezte le, haláltusa nélkül.

A mindvégig hitetlenkedő magyar érintetteknek néhány hetük volt tudomásul venni az elképzelhetlent. Ma már könnyű keserű szívvel mosolyogni Apponyi végtelenül naiv párizsi többnyelvű szónoklatán. Mert akkor ott mégis a magyar „nagypolitika” is vizsgázott. De Jászi szerint (már a Monarchia bukásáról Amerikában, 1929-ben írt könyvében említi) Tisza még 1918 novemberében is azt mondta Belgrádban a szerb miniszterelnöknek, amikor elé tett egy valószínű tervet Magyarország megcsönkítéséről, hogy az elképzelhetlen, hiszen az ő geszti

birtoka is beleesik.

Hunčík felvidéki kisvárosi magyar szereplőinek reakciója hasonló, az ő kis világukon belül. Amikor a széles látókörű, több nyelven beszélő, korábban a bécsi különleges ügyosztályon szolgált százados „tizennyolcban” azt mondta a helyi elit képviselőinek: „– Kibékülni velük, polgármester úr. Minél hamarabb kiegyezni velük, mert baj lesz-”, akkor a polgármester és a fiatal Koháry gróf reakciója az volt: „–Mégis kire gondol a százados úr? Csak nem a Hrubala Mihállyal meg a Daučík Janóval kellene egyezkednünk? Vagy meghívjam dinerre Pivarác cipésmestert és vele béküljek ki?” A saját világképébe zárt Monarchiabeli magyar társadalom egészének tükre az ipolysági polgárok lelkiállapota és helyzetértékelési informáltsága. Mellesleg az ipolyságihoz kísértetiesen hasonlókat írt le (húsz évvel később) a szabadkai kávéházi társaságban 18-ban történekről Sinkó Ervin is az Optimistákban. És fél év múlva a felvidéki kisvárosban is bekövetkezett az elképzelhetetlen, mert „... tényleg bevonult a sánta Daučík, a részeges Pivarác és a lomha Hrubala, és a csehekkel együtt elfoglalták a várost.”

Durván félrevezető lenne e fenti bekezdés azok számára, akik nem olvasták a könyvet, mert logikusan azt gondolhatná az idézetekből bárki, hogy ez szimpla és direkt írói narráció a regényben. Márpedig ilyen egyáltalán nincs benne. Ugyanis a fűlszöveg szerint (joggal) „a mikszáthi és hrabali anekdotikus elbeszélőművészet hagyományait hasznosító” műnek minősített regényben, bravúros technikával megírtan, csak a szereplők mesélnek.

Majdnem végig a szerző szűken vett nemzedékéhez tartozó néhány fiú mondja a magáét, akik hetven-nyolcvan év történelmi idősíkjaikat váltogatva saját nézőpontjukból beszélnek magukról és egymásról, valamint az őket körülvevő felnőttekről. Utóbbi elsősorban a családtagokat jelenti, de közvetlen élményanyaguknak fontos szereplői az ötvenes-hetvenes évek csehszlovákiai mindennapok kisvárosi figurái is. És még sokan mások, akik a felnőttek huszadik századi abszurd (de szívfacsaróan igaz) életében bukkannak fel a megmaradt Magyarországról, meg Moszkvától Londonig, és Rómától Berlinig számos európai színtérről, beleértve a katyini erdőt vagy a fogoly- és megsemmisítő táborok számolatlan helyszíneit is.

Végül összeáll a mozaikokból a zömében határon kívüli magyar történelem egy markáns szelete, a befolyásolhatatlan külső erők és a szuverén emberi cselekvések eredőjeként egyetlen kisváros élete. Egyrészt nagyon meghatározó, hogy közvetlenül a határnál van, és markánsan különbözik a tíz percnyi autóútra lévő Gyügytől is, mert a konkrét emberek döntései és magatartásai egyedivé tesznek minden közösséget, másrészt viszont nem

kerülhetik el a nagypolitikai játszmák végzetszerű következményeit sem.

Ezért feszíti végig az íróval kortárs olvasó lelkét az azonosság-különbség minden mondatban egyszerre jelen lévő bonyolult viszonya. Ugyanilyen iskolákba jártunk, ugyanolyan tanári archetípusokat megtestesítő hús-vér pedagógusok jöttek-mentek a mi osztálytermeinkben is, a mi fejünkbe ugyanolyan ideológiai maszlagokat igyekeztek (zömében ugyanúgy nem meggyőződéssel beletömni. A kisvárosi főterek élete is kísértetiesen hasonlított egymásra. De magyarországi mindennapjainkból hiányzott a határon túliság örök jelenvalósága, a regényt hihetetlen finom szálakkal átszövő, egyszerre abszurd és drámai állandósága.

Ezért van az, hogy Ipolyság nem Gyügy, és Ipolyság még kevésbe Dunaszerdahely (ahol ma Hunčík él). Viszont Ipolyság mégis Gyügy is, Dunaszerdahely is, de Szabadka is, Eszék is, pláne Nagyvárad, de Beregszász is, Lendva is, nota bene még Rohonc is. Más etnikai összetételek, nagyon más hatalmi struktúrák, más politikai történelem mindegyikben. De ami az első betűtől az utolsóig átüt Hunčík fantasztikus szövegén, az ő utánozhatatlan iróniájával, néha fergeteges humorával, mély átélésével és ugyanakkor távolságtartásával, az a Trianon utáni (és benne persze a '18 előtti) *magyar lét*. És az ezzel agyig-szívig hatolóan összeégett szlovák (+ cseh), szerb, horvát, szlovén, román, ruszin, osztrák sors. A Kárpát-medence sors(talanság)a – hahotázva.